

DOS EJEMPLOS DE CASES FORTES
AL COMTAT DE BESALÚ:
“STADIUM” JUVINYÀ I EL CASTELL DEL COLL

Judit Llopart i Martínez

L'estudi de cases fortes, conegudes com a *domus*, és un punt força obscur en la nostra historiografia.

Potser a causa del seu caràcter de fortaleeses menors, no han rebut la mateixa atenció que els castells i les guàrdies.

A voltes trobem alguna referència en el món de la castelologia, però és fruit més de l'ambigüitat, propiciada ja des de la mateixa terminologia emprada en la documentació de l'època, que no pas d'un interès específic per aquest tipus de *fortitudines*. A voltes també apareixen catalogades en els corpus de masies, però sense rebre un tractament especial.

Tradicionalment, les *domus* han estat definides com a casa fortificada amb un alou al seu voltant, que sovint rebia uns drets de protecció sobre una part del terme del castell on s'aixecava, la qual cosa feia que les famílies que habitaven la *domus* estiguessin vinculades al senyor del castell.

Com a fortaleeses menors completaven la defensa del districte o territori del castell, i contribuïen a vigilar la vida pacífica, i potser també el compliment de les obligacions econòmiques de masies i bordes.

A la Garrotxa, aquest tipus de residència fortificada apareix a la documentació amb el nom d'*stadium*, del llatí *stadio*. En temps posteriors, segons pogué comprovar en Francesc Caula al llarg dels seus treballs d'investigació, foren anomenades *forcia*, *milicia* i també *turris*.

En aquests moments, resseguint les fonts documentals publicades, hem pogut localitzar una vintena de *domus* arreu del territori del comtat de Besalú.

En el present treball, pretenem fer un estudi acurat de la morfologia arquitectònica de l'estança Juvinyà (Sant Joan les Fonts) i del castell del Coll (Olot).

Tant l'*estadium* Juvinyà com la “torre” o el “castell” del Coll responen al model de *domus*, *forcia* o bé *stadium*, que s'implantà els primers temps de les relacions feudo-vassallàtiques. Cal fer un breu parèntesi per dir que ara per ara no hem pogut desfer l'entrellat de la diversitat dels termes emprats, en la documentació medieval, per designar aquest tipus de construcció.

L'origen d'ambdues és encara un xic incert. No sabem si existien estructures anteriors a les edificacions que s'han conservat fins als nostres dies (vegi's la possibilitat d'antigues torres o vil·les convertides posteriorment, cap al segle XI-XII, en *domus*).

Recordem que el lloc on actualment es troba el castell del Coll era conegut, el segle X, amb el topònim de *villa Aliario*.

També hi ha la possibilitat que antigues sales o solers es transformessin en *domus*, o bé que ho fes un mas, en fortificar-se.

En el nostre treball considerarem tant els elements defensius (fossats o valls, muralles, torres, espitlleres, merlets...) com els elements constructius (tipus d'aparell, morters, acabats, arrebossats interiors i exteriors, paviments, enllosats)..., així com els elements compositius (disposició de les façanes, descripció dels accessos i obertures, distribució de les plantes, patis interiors i exteriors, escales, coberta...). Cal tenir present que l'antiguitat d'aquests edificis ha propiciat l'acumulació de fases estructurals i estilístiques.

També es consideraran les construccions anexas (estables, corrals, cellers, pous, cisternes, capelles...)

Amb tot això, intentarem d'arribar a la compressió total de l'edifici, assenyalant, si és possible, les diferents fases evolutives de construcció, així com les transformacions i ampliacions sofertes amb el pas del temps, fins arribar als nostres dies. És primordial d'esbrinar la morfologia primitiva de l'edifici, i de distingir amb claredat cadascuna de les fases i la seva cronologia. De la mateixa manera, és important de situar totes les transformacions en el marc històric corresponent per poder arribar a saber la funció que va complir la fortalesa en cada moment.

Creiem que d'aquesta manera podrem donar resposta a algun dels nombrosos interrogants que envolten aquestes *domus*; per exemple: ¿Tenen les cases fortes els mateixos elements defensius que els castells a escala més petita? ¿Són aquests *stadium* fortificacions més aparents que reals, més simbòliques que eficients? ¿Com s'integren en la xarxa feudal? ¿Com es distribueixen en l'espai? ¿Quins foren els principis de llur implantació? ¿La seva existència respon a una desmembració de la jurisdicció senyorial, o bé són nous centres de "control", que neixen paral·lelament, responent a la dinàmica feudal, amb les forteses considerades d'àmbit major?

Tots aquests aspectes formen part d'un programa molt més ampli, que és el d'arribar a comprendre la totalitat del territori del comtat de Besalú, considerant la distribució i inscripció en l'espai feudal d'aquest tipus de fortificacions. Arribar a una definició de les *domus*, a partir de llur estructura física i de llurs atribucions jurisdiccionals, territorials i econòmiques, tenint sempre present la condició i significació social dels senyors eminents (entenem tant alta noblesa com petita noblesa i pagesos aloers).